

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 9.11. 2022 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w Ł. na podstawie art. 138 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 291), zobowiązał ubezpieczoną W. Z. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres 1.07.2022 – 31.08.2022 r w kwocie 4015,32 zł oraz odsetek w kwocie 115,70 zł, naliczanych do dnia decyzji.

/ decyzja k. 161 akt ZUS/

Odwołanie od powyższej decyzji domagając się jej zmiany wniosła ubezpieczona W. Z., podnosząc, że pobiera rentę rodzinną w drodze wyjątku, otrzymane dodatkowe wpływy wynikały z rozliczenia za udział w projekcie stażowym, wynikającym z umowy stażowej, która nie miała celu zarobkowego, ale edukacyjny. Wniosła o odstąpienie od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń z powodu szczególnie uzasadnionych okoliczności. / odwołanie k. 3/

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wnosząc o oddalenie odwołania podtrzymał stanowisko podniesione w zaskarżonej decyzji. / odpowiedź na odwołanie k. 31/

Na rozprawie w dniu 15.02.2023 r ubezpieczona zmodyfikowała roszczenie, oświadczając, iż pobrane świadczenie było należne.

/ e - prot. – z 10.03.2023 r 00:00:42/

W piśmie z dnia 21.03. 23 r organ rentowy podniósł, iż w przypadku renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu powoduje utratę prawa do świadczenia.

/pismo – k. 45/

W piśmie z dnia 13.04.2023 r, złożonym na rozprawie w dniu 18.04.2023 r ubezpieczona podkreślała edukacyjny charakter umowy stażowej oraz podniosła, że krzywdzące jest żądanie zwrotu świadczeń, co pozbawi ją środków utrzymania oraz będzie stanowiło potępienie dla chęci nauki i dalszego rozwoju, co nie jest zgodne z zasadami współżycia społecznego.

/pismo – k. 49 – 51/

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

W. Z. urodziła się (...)

/bezsporne/

Decyzją z dnia 12.11.2019r. wnioskodawczyni zostało przyznane prawo do renty rodzinnej w drodze wyjątku po warunkiem kontynuowania nauki. W treści pouczenia do ww. decyzji ubezpieczona została poinformowana, iż renta rodzinna w drodze wyjątku nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu z tytułu wykonywania pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności. Prawo do świadczenia zostało przedłużone decyzją z dnia 16.12.2020 r. Świadczenie to wynosi 1217,98 zł.

/ decyzja k. 120, 144 akt ZUS, wydruk z konta – k. 15/

W dniu 6.06.2022 r ubezpieczona zawarła umowę dotyczącą realizacji stażu w ramach projektu „ Student ´ s P. ” z UŁ, w okresie 6.06.2022 – 29.08.2022 . Zgodnie z umową staż był dodatkową formą przygotowania studentów do wejścia na rynek pracy poprzez wzmocnienie praktycznych elementów kształcenia – nie obejmuje praktyk zawodowych objętych obowiązkiem wynikającym z programu studiów. Umowa określała obowiązki pracodawcy i uczelni. Uczelnia

zobowiązała się do wypłaty stażyscie stypendium stażowego za zrealizowany i potwierdzony przez pracodawcę staż w kwocie 4728 zł, w miesięcznych ratach, po obowiązkowych potrąceniach wymaganych przepisami prawa powszechnie obowiązującego, np. składki ZUS, podatki.

/umowa – k. 5-9/

Ubezpieczona odbyła staż w (...) w okresie 6.06.2022 – 6.08.2022.

/informacja – k. 10/

Ubezpieczona jest studentką studiów 2-go stopnia na kierunku administracja. Planowany termin ukończenia studiów 31.10.2023 r.

/zaświadczenie – k. 11/

Ubezpieczona otrzymała stypendium określone w umowie stażowej: w lipcu 2245,80 zł, w sierpniu 2482,20 zł. Przedstawiła wyciągi z konta w ZUS w momencie otrzymania decyzji z ZUS. Utrzymuje się wyłącznie z renty. Mieszka z ojcem, który jest emerytem. Na gospodarstwo domowe mają łącznie 3000 zł.

/zeznania ubezpieczonej – e – prot. z dnia 10.03.2023 00:02:45 w zw. Z e- prot. z dnia 18.04.2023 r 00:02:35/

Od wypłaconych kwot zostały odprowadzone składki emerytalno – rentowe.

/informacja – k. 58/

Powyższych ustaleń Sąd Okręgowy w Łodzi dokonał na podstawie powołanych dowodów w postaci dokumentów zgromadzonych w aktach sprawy i aktach rentowych wnioskodawczyni, które nie były kwestionowane przez żadną ze stron, a także na podstawie zeznań wnioskodawczyni. Rodzaj i cele zawartej umowy stażowej wynikały z jej treści, zatem zbędnym było przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka na te okoliczności, wniosek ten nie został podtrzymany przez wnioskodawczynię. Ustalenia w tym zakresie zostały poczynione zgodnie z twierdzeniami wnioskodawczyni.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Odwołanie jedynie w zakresie żądania zwrotu odsetek zasługuje na uwzględnienie.

Organ rentowy podnosił, iż ubezpieczona pobrała nienależne świadczenie w postaci renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku z uwagi na osiągnięcie przychodu, przy czym bez znaczenia pozostawała wysokość osiągniętych przychodów.

Ubezpieczona podnosiła natomiast, że świadczenie jest należne, ponieważ nie podjęła pracy zarobkowej, a jedynie zawarła umowę stażową, w celu edukacyjnym, a żądanie zwrotu jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

W myśl art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 504), dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej:

1) do ukończenia 16 lat;

2) do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia.

Ustawodawca przyjmuje zatem, że z zakończeniem granicy wiekowej 25 lat prawo do renty rodzinnej ustaje bez względu na okres, jaki pozostał do zakończenia nauki w szkole, jeżeli jest ona odbywana w szkole nie będącej szkołą wyższą. Wyjątek – w odniesieniu do odbywania studiów w szkole wyższej – ustanowiony został w art. 68 ust. 2 ustawy,

dopuszczając dalsze, maksymalne przedłużenie okresu pobierania renty rodzinnej przez dziecko, które osiągnęło 25 lat życia, będąc na ostatnim roku studiów w szkole wyższej, do zakończenia tego ostatniego roku studiów.

Zgodnie z art. 83 § 1 cytowanej ustawy ubezpieczonym oraz pozostałym po nich członkom rodziny, którzy wskutek szczególnych okoliczności nie spełniają warunków wymaganych w ustawie do uzyskania prawa do emerytury lub renty, nie mogą - ze względu na całkowitą niezdolność do pracy lub wiek - podjąć pracy lub działalności objętej ubezpieczeniem społecznym i nie mają niezbędnych środków utrzymania, Prezes Zakładu może przyznać w drodze wyjątku świadczenia w wysokości nieprzekraczającej odpowiednich świadczeń przewidzianych w ustawie.

Zgodnie z art. 104 § 1 cytowanej ustawy prawo do emerytury lub renty ulega zawieszeniu lub świadczenia te ulegają zmniejszeniu, na zasadach określonych w ust. 3-8 oraz w art. 105, w razie osiągnięcia przychodu z tytułu działalności podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, o której mowa w ust. 2 oraz z tytułu służby wymienionej w art. 6 ust. 1 pkt 4 i 6.

Zgodnie z ust. 2 tego przepisu za działalność podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, o której mowa w ust. 1, uważa się zatrudnienie, służbę lub inną pracę zarobkową albo prowadzenie pozarolniczej działalności, z uwzględnieniem ust. 3.

Ustanie prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku wynika z decyzji o wstrzymaniu prawa do dalszej renty. Niezasadna może być decyzja organu rentowego stwierdzająca, że osiągnięcie jakiegokolwiek (nieznacznego) przychodu jest równoznaczne z utratą (ustaniem) prawa do takiej renty i pozwala żądać zwrotu renty wcześniej pobranej jako nienależnego świadczenia, gdy renta i przychód nie wystarczały na niezbędne środki utrzymania w rozumieniu art. 83 ust. 1 ustawy emerytalnej. Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie sądowym przyjmuje się, że brak niezbędnych środków utrzymania jako przesłanka prawa do ubiegania się o świadczenia przyznawane w drodze wyjątku musi być oceniany indywidualnie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r., III UK 36/11 i powołane w nim wyroki). W wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 października 2017 r., I OSK 941/17, wskazano, że ustawodawca w art. 83 ust. 1 nie wprowadza sztywnych kwot, wykluczających możliwość przyznania świadczenia w trybie szczególnym. Przyznawanie renty rodzinnej w drodze wyjątku na poziomie minimalnej renty z ubezpieczenia rentowego nie musi być równoznaczne ze stwierdzeniem, że odwołująca się ma już niezbędne środki utrzymania, czyli że każdy przychód (zarobek) powoduje utratę prawa do renty. Chodzi bowiem o środki na koszty podstawowego utrzymania. W sprawie znaczenie ma zatem norma (ogólna) wyprowadzana z art. 83 ustawy, która nie może przyjmować założeń, że w każdym przypadku uzyskania nawet nieznacznego przychodu zawsze dochodzi do utraty renty rodzinnej w drodze wyjątku. Z regulacji tej wynika, że przesłanką prawa do świadczenia jest brak niezbędnych środków utrzymania, a nie brak jakichkolwiek przychodów. Nie jest więc tak, że renty nie otrzymają ci, którzy ze względu na wiek mogą uczyć się w szkole i mają nieduże przychody. Negatywną przesłanką jest bowiem dopiero sytuacja, w której mają niezbędne środki utrzymania.

Prawo do renty rodzinnej przyznane w drodze wyjątku nie ustaje a wypłacone świadczenia nie podlegają zwrotowi, gdy osoba uprawniona uzyskała dodatkowy przychód, który po zsumowaniu z rentą nie zapewnia niezbędnych środków utrzymania (art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych)/tak SN w wyroku z dnia 1.10.2019 r I UK 223/18/

Zgodnie z dyspozycją art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej, osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu.

Definicję nienależnie pobranych świadczeń zawiera ust. 2 tego przepisu, stanowiąc, iż są to:

1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania;

2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Zgodnie z treścią ust. 4 art. 138 ustawy emerytalnej, nie można żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń za okres dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, w pozostałych zaś wypadkach - za okres dłuższy niż 3 lata, z zastrzeżeniem ust. 5.

Z art. 139 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej wynika, że ze świadczeń pieniężnych określonych w ustawie - po odliczeniu składki na ubezpieczenie zdrowotne oraz zaliczki i innych należności z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych - podlegają potrąceniu, z uwzględnieniem art. 141, następujące należności kwoty nienależnie pobranych emerytur, rent i innych świadczeń z tytułu:

- a) zaopatrzenia emerytalnego oraz ubezpieczenia społecznego za okres przed dniem wejścia w życie ustawy,
- b) ubezpieczeń społecznych, o których mowa w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych, wraz z odsetkami za zwłokę w ich spłacie,
- c) zaopatrzenia określonego w odrębnych przepisach.

Sąd Najwyższy podkreślił, że na podstawie art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach można żądać zwrotu świadczenia, jeżeli osoba pobierająca była pouczone o braku prawa do ich pobierania. Pouczenie musi być należyte, czyli wyczerpujące i wyraźnie wskazujące okoliczności w jakich dochodzi do nienależnego pobrania świadczenia, dokonane w taki sposób, aby było zrozumiałe dla osoby, do której było skierowane. Pouczenie nie może być abstrakcyjne, obciążone brakiem konkretności (por. wyrok Sądu Najwyższego z 17 listopada 1998 roku w sprawie o sygn. akt II URN 46/95, OSNP 1996/12/174, lex numer 23750 i z dnia 17 lutego 2005 roku w sprawie o sygn. akt II UK 440/03, OSNP 2005/18/291, lex numer 155203). Warunkiem uznania świadczenia za nienależnie pobrane jest pouczenie o okolicznościach, których wystąpienie w czasie pobierania świadczenia powoduje jego utratę (w całości lub w części). Pouczenie o takich okolicznościach nie może odnosić się indywidualnie do pobierającego świadczenie, gdyż nie da się przewidzieć, które z różnorodnych okoliczności wystąpią u konkretnego świadczeniobiorcy. Ponieważ pouczenie dotyczy zmian w stanie faktycznym i prawnym w stosunku do stanu istniejącego w dacie przyznania świadczenia, pobierający świadczenie musi mieć możliwość skonfrontowania zmian, jakie zaszły w jego przypadku, z treścią pouczenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2008 roku w sprawie o sygn. akt I UK 394/07, lex numer 494135).

Przenosząc rozważania na grunt niniejszej sprawy należy wskazać, że z ustaleń wynika, iż decyzją z dnia 12.11.2019r. wnioskodawczyni zostało przyznane prawo do renty rodzinnej w drodze wyjątku po warunkiem kontynuowania nauki. W treści pouczenia do ww. decyzji ubezpieczona została poinformowana, iż renta rodzinna w drodze wyjątku nie przysługuje w razie osiągnięcia dochodu z tytułu wykonywania pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności. Zatem został spełniony warunek pouczenia.

Świadczenie pobierane przez ubezpieczoną wynosi 1217,98 zł miesięcznie.

W dniu 6.06.2022 r ubezpieczona zawarła umowę dotyczącą realizacji stażu w ramach projektu „Student´s P.” z UŁ, w okresie 6.06.2022 – 29.08.2022. Zgodnie z umową staż jest dodatkową formą przygotowania studentów do wejścia na rynek pracy poprzez wzmocnienie praktycznych elementów kształcenia – nie obejmuje praktyk zawodowych objętym obowiązkiem wynikającym z programu studiów. Umowa określa obowiązki pracodawcy i uczelni. Uczelnia zobowiązała się do wypłaty stażystcie stypendium stażowego za zrealizowany i potwierdzony przez pracodawcę staż w kwocie 4728 zł, w miesięcznych ratach., po obowiązkowych potrąceniach wymaganych przepisami prawa powszechnie

obowiązującego, np. składki ZUS, podatki. Ubezpieczona otrzymała stypendium określone w umowie stażowej w lipcu 2245,80 zł, w sierpniu 2482,20 zł.

Między stronami bezsporny był rodzaj i cel zwartej umowy, a więc umowa stażowa, która była formą przygotowania do wejścia na rynek pracy. Bezspornie jednak wypłacone świadczenie z tytułu odbycia tego stażu podlegało obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, a więc świadczenie to mieściło się w zakresie normy art. 104 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Mając na względzie cytowane powyżej orzecznictwo w sprawie należałoby zatem ocenić indywidualną sytuację skarżącej w aspekcie przedstawianych przez nią kosztów utrzymania, przy uwzględnieniu, że przyznanie i dalsze uzasadnienie renty szczególnej wynikało z jej wieku, a ściślej z tego, że może się uczyć. Jeżeli więc skarżąca zarabiałaby niedużo i uzyskany przychód w całości był przeznaczany na utrzymanie, to nie musiałoby to prowadzić do stwierdzenia, że otrzymywana renta szczególna nie miała już swojego uzasadnienia, gdyż łączny dochód nie musiał wystarczać na niezbędne środki utrzymania. Należy jednak wskazać, że wnioskodawczyni wskazała, że utrzymuje się wyłącznie z renty w kwocie 1217 zł. Natomiast osiągnięty przychód w każdym ze spornych miesięcy wynosił prawie dwukrotność renty, a w drugim miesiącu przekroczył dwukrotność renty. Przychód zatem w tych dwóch miesiącach był równoznaczny z posiadaniem niezbędnych środków utrzymania (skoro utrzymuje się zwykle wyłącznie z renty). Reasumując wysokość osiągniętego przychodu i ponoszone koszty utrzymania uzasadniały stwierdzenie, iż wnioskodawczyni pobrała nienależne świadczenie.

Należy też przypomnieć, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wykluczone jest stosowanie zasad współzycia społecznego. Przepisy z tego zakresu muszą być ściśle stosowane. Przepisy lub instytucje prawa cywilnego mogą być stosowane na gruncie ubezpieczeń społecznych tylko na podstawie wyraźnego przepisu prawa ubezpieczeń społecznych. Autonomiczność i odrębność przepisów prawa ubezpieczeń społecznych wobec przepisów prawa cywilnego sprawia, iż na gruncie stosunków ubezpieczenia społecznego dopuszcza się tylko na zasadzie wyjątku stosowanie wskazanych *expressis verbis* regulacji cywilistycznych./ tak SA w Poznaniu w wyroku z dnia 19.01.2017 r, III AUa 147/16/. W związku z tym zarzut ubezpieczonej w tym zakresie nie mógł odnieść zamierzonego skutku.

Natomiast, Sąd nie podziela stanowiska organu co do żądania odsetek naliczanych do dnia wydania decyzji, uznając, że organ rentowy może żądać odsetek od nienależnie pobranego świadczenia, jednakże dopiero za okres po doręczeniu wnioskodawczyni zaskarżonej decyzji. W wyroku z dnia 21 marca 2013 r., sygn. akt III AUa 1311/12 Sąd Apelacyjny w Krakowie wskazał, że zgodnie z art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego. Odesłanie do "prawa cywilnego" dotyczy wyłącznie zasad zapłaty i wysokości odsetek, a nie zasad zwrotu nienależnego świadczenia. Nie ma zatem żadnych podstaw do stosowania przepisów prawa cywilnego (o bezpodstawnym wzbogaceniu lub czynie niedozwolonym) do oceny wymagalności, czy przedawnienia samego nienależnie pobranego świadczenia. Zasady określające zwrot takiego świadczenia ze względu na upływ czasu (dawność, w tym znaczeniu potocznie przedawnienie) wskazane są w art. 138 ust. 4 i 5 ustawy o emeryturach i rentach z funduszu ubezpieczeń społecznych (zasadniczo za okres nie dłuższy niż 3 lata od "żądania zwrotu", czyli wydania decyzji w tym przedmiocie). "Żądanie zwrotu" nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji (można powiedzieć, że staje się wymagalne w tym momencie, a nie w czasie spełniania świadczeń). Z tą chwilą następuje też wymagalność (w prawnym znaczeniu według prawa cywilnego - art. 359 § 2 k.c.) roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Z tą też chwilą rozpoczyna się bieg przedawnienia roszczenia o zapłatę odsetek (art. 120 § 1 k.c.). Tożsamy pogląd został wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., I UK 210/09 (Lex nr 585713).

Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że w przedmiotowej sprawie ewentualne żądanie zwrotu odsetek od nienależnie wypłaconych świadczeń jest uprawnione dopiero od chwili doręczenia zaskarżonej decyzji zobowiązującej wnioskodawcę do zwrotu nienależnie pobranej renty rodzinnej, nie zaś za okres uwzględniony w decyzji tj. od chwili wypłaty świadczeń nienależnych.

W tym stanie rzeczy Sąd Okręgowy, na podstawie (...) § 2 k.p.c. Sąd zmienił zaskarżoną decyzję organu rentowego tylko w ten sposób, że zwolnił wnioskodawczynię z obowiązku zapłaty odsetek naliczanych do dnia wydania decyzji. W pozostałym zaś zakresie, na podstawie (...) § 1 k.p.c. Sąd Okręgowy odwołanie wnioskodawczyni jako bezzasadne oddalił.

Wnioskodawczyni może złożyć wniosek do organu rentowego o odstąpienie o żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Sąd nie mógł orzekać w tym zakresie, bowiem wnioskodawczyni o to ostatecznie nie wносиła w tej sprawie, a poza tym nie było to dotychczas przedmiotem decyzji.